

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוד על "נטוש/ניטש ויכוח"

אני מודה לפרופ' בן-חיים על הערותיו ("לשוננו לעם" רע"ט) למאמרי ("לשוננו לעם" רע"ב). מאחר שחלק מדבריו מוסב על דברים שלא התקונתי אליהם, עליי להבהיר את דבריי ולהעמידם על דיוקם.

א. לא טענתי שם, שהפועל נטש עבר מעתק מטאפורי במעבר מן נטושה מלחמה אל נטוש ויכוח. דבריי על היחס המטאפורי אינם נוגעים לפועל, אלא לסביבתו ההקשרית: כאשר הערך המילוני משנה את משמעותו או מוסיף משמעות על משמעויותיו, הדבר עשוי לחול בו על פי אחד המעתיקים הסמנטיים, כגון המעתיק המטאפורי. שאלה אחרת לגמרי היא התנהגותו של היסוד ההקשרי, המצטרף אל הערך המילוני במשמעויותיו השונות. יש שרשימת הפריטים המצטרפת אל הערך במשמעות נתונה ("קבוצת הבחירה ההקשרית") מתרחבת. התרחבות זו עשויה לבוא לידי ביטוי בהוספת פריטים מן התחום הסמנטי של האבר המקורי (כגון: בצירוף ספג מלקות, המצוי במשנה, נוספו בלשון ימינו על היסוד ההקשרי מלקות פריטים רבים מאותו התחום הסמנטי, כגון: עונש, מהלומה, תבוסה וכדומה). אך הפריטים החדשים המיתוספים לקבוצת הבחירה ההקשרית של הערך עשויים לעמוד גם ביחס מטאפורי אל היסוד ההקשרי המקורי, בלי שעובדה זו תשנה בהכרח את משמעותו של הערך המילוני עצמו. היחס המטאפורי כאן אינו

אפוא היחס שבין שימושים שונים של נטוש. אלא שבין היסוד ההקשרי המקורי קָרַב (אם נפרשו בהוראת "מלחמה") לבין מלחמת דברים; ובדומה לזה גם בין היסוד ההקשרי קָרַב, כשהפונה לקרב ממש לבין קרב השמצות.

ב. לא טענתי, שהצירוף נטוש/ניטש ויפוח הוא נייב. במאמרי, בהערה מס' 1 (עמ' 41), הסברתי את ההבדל שבין ניב לקולוקאציה, ומצד אחר גם את ההבדל בין קולוקאציה לצירוף חפשי. לא אאריך עתה בדבר מקוצר היריעה, ומי שירצה לעמוד על דיוקם של הדברים יעיין במאמרי "הקולוקאציה פלשון ימינו" (בספר "פלשון עמו", בהוצ' המועצה להנחלת הלשון, ירושלים, תשל"ו, עמ' 68–80). אם יסתייע הדבר, אבאר את הדברים ביתר פירוט באחד הקונטרסים הקרובים של "לשוננו לעם".

ג. ואחרון אחרון: לעניין התנהגותו התחבירית של נטוש רציתי להדגיש את מניעת הופעתו פלואי פשוט, דבר שאינו מונע את הופעתו פלואי זיקה. ובעוד אנו מרפים להשתמש בצירופים כגון פפר נטוש, הפפר הנטוש בהוראת "עזוב", הרי שלפי מיטב ידיעתי אין אנו משתמשים במבנים המקבילים של נטש במשמעות "פשט", כגון *ויפוח נטוש, *הויפוח הנטוש. קביעתי זו נתכונה ללשון ימינו בלבד. לאור הבאתו של פרופ' בן-חיים מר' שמואל הנגיד ניתן לומר, כי בעניין זה נוהגת לשון ימינו בניגוד לתקופות לשון קודמות, ויש פעובדה זו תוספת עניין, אך אין בה כדי לסתור מה שאמרנו על נוהג לשון ימינו, לפחות כשהמדובר הוא בלשון העיתונות.